

PETŐFI-KULTUSZ ERDÉLYBEN ÉS ROMÁNIÁBAN A XIX. SZÁZADBAN

VÁNCSA VILMOS

Ha valaki összeszámolja Petőfi Sándor rövid életének napjait, az derül ki, hogy — a Partiumot és a Bánságot is beleértve — közel egy évet töltött Erdélyben. Egy évet a huszonhatból. Tizenegy hónap voltaképpen nem sok, és az életrajz szemszögéből nézve különös figyelemre sem volna érdemes, ha nem kapcsolódnék erdélyi tartózkodásához életének két sorsdöntő mozzanata: a házasság és a „szent” háború. Petőfi így mondaná: szabadság, szerelem! Házáséletének legszebb óráit Erdődön és Koltón töltötte; a szabadságharcból is Erdélyben vette ki részét, a Marosvásárhely, Bereck és Temesvár közti térségben. Mikor Szendrei Júliát eljegyezte, így nyilatkozott: „Ez időtől számítom életemet”. Az „Ott essem el én a harc mezején” magasztos látomása Segesvár mellett lett tragikus valóság. Erdély volt tehát boldogságának és halálának színtere, utolsó tanúja. Nem véletlenül írja KOZMA DEZSŐ a romániai magyar nyelvű Petőfi-kultuszról szóló könyvének előszavában: „Petőfi mindig állandó ügye volt irodalmunknak. Érv és ellenérv volt szellemi-közéleti vitáinkban, állandó önvizsgálatra készítetett, kényszerített mindig. És mindig meg kellett küzdeni érte. Némi túlzással úgy is fogalmazhatnák: Petőfi hazai továbbélése nem annyira a költőről magáról, mint inkább a vitázókról — rólunk — vallott. Azért idéztük meg annyiszor, hogy magunkat lássuk, keressük benne. Nem véletlen, hogy ezek a viták azokban az időszakokban váltak a lehevesebbé, amikor leginkább szükség volt Petőfire: a századvég szellemi tisztaságában, a romániai magyar irodalom hőskorában, a világháború előestéjén, a felszabadulás után, a második hőskor éveiben, s természetesen a meg-megújuló igényeket támasztó jelenben” [1]

Tanulmányomban Petőfi romániai irodalmi utóéletének első szakaszával, a XIX. század második felének erdélyi, illetve romániai Petőfi-kultuszával kívánok röviden foglalkozni.

A XIX. század végi Kolozsvár megélenkülő társadalmi-politikai törekvéseivel párhuzamosan, mintegy azok eredményeként bontakoznak ki a vidék tudományos, kulturális és irodalmi életének fellendítését szorgalmazó kísérletezések. Az 1872-ben megalakult kolozsvári egyetem jelentős mértékben járult hozzá Erdély tudományos életének gazdagodásához, s a tudományos erők megnövekedése tette szükségessé és lehetővé egy tudományos folyóirat megindítását is. Ezért lát napvilágot 1874-ben az Erdélyi Múzeum, amelynek olyan ismert munkatársai voltak, mint: BRASSAI SÁMUEL, FINÁLY HENRIK, JAKAB ELEK, KÖVÁRY LÁSZLÓ, FERENCZI ZOLTÁN, SZABÓ KÁROLY, CSERNÁTONI GYULA, IMRE SÁNDOR. [2] Az utolsó negyedszázadban csak Kolozsváron számos olyan lap jelenik meg, amely többé-kevésbé tervszerűen foglalkozik irodalommal, de nem hiányoznak a kizárólag irodalmi irányú lapok sem. [3]

Ennek a szellemi, kulturális tevékenységnek szerves része a századvégi erdélyi Petőfi-kutatás, az az eleven, majdnem negyedszázadig tartó tudományos kutató-népszerűsítő munka, amelyet kolozsvári Petőfi-iskolaként tart számon az irodalomtörténet. [4]

A XIX. század végi Petőfi-kultusz elindítója, e kutatások irányítója az 1872-ben létrehozott kolozsvári egyetem német nyelv és irodalom tanszékének fiatalon kinevezett tanára — az európai tanulmányútról abban az időben hazatérő — MELTZL HUGÓ volt. [5] A szakirodalom gyakran feltette a kérdést: hogyan, milyen hatásokra került közel a német anyanyelvű MELTZL Hugó a forradalom nagy költőjéhez? Miként vált Petőfi életművének szinte fanatikus apostolává, hirdetőjévé?

Válaszoljon erre ő maga. Gimnáziumi éveire visszaemlékezve így ír az 1889-ben kiadott Petőfiana c. évkönyv előszavában: „Legelőször éppen 33 évvel ezelőtt forgatta e rövidke bevezetés írója Petőfit, midőn az igazi lelkesedésből bizonyára sokkal több volt, mint ma. Mert akkoriban latin vocabularium helyett lopva és könyv nélkül tanulva élveztük mi azt a vasos és legszentebb magyar deftert, a derék SÁNDOR MÓZES (jelenleg Székelyföldön tanfelügyelő) íróasztalán az Unitárius Kollégiumban bibliászerű kötésben heverőt, melynek hátán arany betű hirdeté a magyar géniusz leghatalmas három szavát: „Petőfi Összes Kötményei” [6].

Fiatalon észreveszi a Petőfi költemények filozófikus jegyeit, s alig 20 éves, amikor Petőfi verseket publikál német nyelven, saját fordításában. Az egész világon terjeszti Petőfi-költészetét, folyóiratában, a Brassai Sámuellel közösen indított Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokban [7] külön rovatot szentel Petőfinek, s mint a kolozsvári egyetem professzora, ő hirdet először — Gyulai Pált is megelőzve — egyetemi előadásorozatot Petőfi életéről, költészetéről, s e költészet világirodalmi jelentőségéről, a kolozsvári egyetem almanachja szerint, az alábbi címenek: *Petőfi élete, művei és helyzete a világirodalomban, különös tekintettel a legújabb német irodalomra* (1873—74); *Petőfi szövegének rendezése kritikai és esztétikai elvek szerint* (1874—75); *Petőfi mint az egykorú német költészet, névleg LENAU antagonistája* (1877—78); *Petőfi kritikai olvasása összehasonlító, jelesen német irodalomtörténelmi álláspontból* (1877—78); *A magyar—német antagonizmus krit. történelme a legrégebb időktől fogva Petőfiig, irodalmi szempontból* (1883—84); *Petőfi filozófiai költészeté s a német irodalomhoz való viszonya* (1883—84); *Petőfi és Goethe lírája, különös tekintettel a sectio divina* (1885—86); *Petőfi jelszava a Kant—Schopenhauer-féle metafizika alapján* (1886—87) [8].

A felsorolt címekből is kitűnik, hogy MELTZL mindenekelőtt filozófiai jellegű munkálatokra vállalkozott, illetve összehasonlító tevékenységet folytatott.

Petőfi tanulmányait erdélyi és külföldi (jórészt német) lapokban jelentette meg: K. PAPP Miklós rangos kolozsvári napilapjában, a Magyar Polgár-ban, a Keletben, az Erdélyi Múzeum-ban, a Család és Iskolá-ban, a Siebenbürgisch — Deutsches Tageblattban, a Petőfi Társaság Lapjában, a Pester Lloydban, a Koszorúban, a németországi Magazin für die Literatur des Auslandesben és természetesen saját folyóiratában, az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapokban.

„Az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok a maga nemében egyedülálló, úttörő vállalkozás. A magyar összehasonlító irodalomtudomány történetét ettől kezdve szokták számítani, újabban egyre többet emlegetik nemzetközi irodalmi találkozókon is.” [9]

A szerkesztők alapvető célkitűzése: a magyar és más nemzetek közötti szellemi érintkezés előmozdítása, a kölcsönös megismerés fontosságának propagálása volt. Ezt várta el a laptól a korabeli kritika is. SZANA TAMÁS így fogalmazta meg ezt az igényt a kolozsvári Hölgyfutár 1897. március 15-i számában: „A vállalkozás hivatása a külföld előtt, mely eddig csaknem kivétel nélkül hamis forrásokból ítél meg bennünket, bemutatni törekvéseinket, s ama vívmányokat, melyeket e küzdelem eredményeképpen ma már sajátjainknak mondhatunk.” MELTZL „a szép evangéliumának” hirdetője akar lenni, a szellemi kapcsolatok erősítését tűzve ki alapvető célul. Egyik,

még 1873 októberében a kolozsvári egyetemen megtartott (két évvel később Bécsben külön megjelentetett) előadásában írja: „S miután a lángészben rendesen bennfoglalatik az egyetemesség és sokoldalúság, azt lehetne mondani, az irodalom kritikai történetében rendesen csak olyan írónak lesz helye, kinek általános (internationalis) jelentősége van...” Következtetése is egyoldalú: az egyetemessé nem növvő nemzeti irodalmaknak kisebb jelentőséget tulajdonít, olyannyira, hogy kijelenti: Shakespeare, Goethe, Petőfi bizonyos tekintetben inkább a világ, mint a saját nemzetük költői. Majd így folytatja: „Homérosz is csak néhány száz évig volt saját nemzetéé, és már évezredek óta az egész emberiségé!” Ebből a felfogásból eleve egyoldalú, torz érték-rangsor származhat. Meltzl szerint az író, költő lehet: 1. nemzetközi (Goethe, Petőfi), 2. nemzeti (Klopstock, Arany) és 3. tájköltő (Heine, Jókai). Másképpen fogalmazva: olyan nagy egy író, költő, amilyen mértékben egész világnak szól. [10]

Az Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok eredeti nyelven közölt rövid szemlék, értelmezések, tanulmányok, tudósítások és mindenekelőtt fordítások révén igyekezett megvalósítani vállalt célkitűzését: *minél több nyelven megszólaltatni Petőfit, minél több, Petőfire vonatkozó adat közlésével elősegíteni a kutatást* (a Reszket a bokor, mert ... c. vers például harmincegy fordításban jelent meg). Német, olasz, angol, román, spanyol, svéd, japán, finn, izlandi, francia, örmény, cigány és más nyelveken olvashatunk Petőfi-verseket az összehasonlító folyóirat hasábjain, illetve más folyóiratokban (pl. a Magyar Polgár c. kolozsvári lap 1878-i évfolyamának 1. számában német, román, angol, francia, svéd, izlandi nyelven — ebben a sorrendben — közli Petőfi verseit). A fordításokon kívül pedig a nagy költő életével és költészetével foglalkozó kisebb-nagyobb írások, közlemények egész sora próbálja kielégíteni a sokarcú folyóirat szerteágazó igényeit.

Az első számot MELTZL Petőfi egyik legjelentősebb német fordítójáról, GEORG FRIEDRICH DAUMERRŐL szóló méltatása vezeti be. [11] A szerkesztő már ebben a cikkében figyelmeztet arra, hogy a Petőfi-fordítások közt sok a gyenge átültetés, egyesek ugyanis — mint írja — üzletnek fogják fel a költő egyre növekvő népszerűségét. Túlzó elismeréssel ír ugyan DAUMER tolmácsolásában közreadott Petőfi-fordításokról, („Addig a német irodalom még nem látott magyarból hasonló szép fordítást”), de nem is ez az érdekes számunkra. Sokkal inkább az, hogy itt fogalmazza meg a műfordításról vallott nézeteit. A jó műfordítás szabad átköltés — hangsúlyozza. Megdicséri a német fordítót, mert átültetéseiben „alig ismerni Petőfire, egészen Daumer termékei”. *A vers más nyelven történő újateremtését tekinti elsőrangú fordításnak*, elébe helyezve az ilyen tolmácsolást a szó szerinti átültetésnek. A műfordítás három kategóriáját, típusát különbözteti meg: 1. a reprodukciót (ezt nevezi a tulajdonképpeni művészi átültetésnek), 2. a hű fordítást (ezt egyszerű fordításnak tekinti), 3. a hanyag fordítást (amelyet majmolásnak nevez). A reprodukciót — Meltzl szerint — az igazi költők művelik, a szó szerinti fordítást az esztéták és kritikusok, míg a harmadik kategóriában a kontárok és dilettánsok tartoznak. A jó fordítás — folytatja Meltzl — viselje magán a fordító egyéni stílusesszközeit, ugyanakkor a tolmácsolásnak legyen meg az „önálló koncepcio”-ja. „Egy felsőrangú fordítás egy önálló koncepció jelentőségére tart igényt”. A szabad fordításban olyan jelentős szerepet juttat az átvevő nyelv szellemének, hogy még a tájnyelvi elemek használatát is elfogadja. Ezzel a felfogásával magyarázható, hogy több Petőfi verset nyelvjárásban is lefordított.

A Petőfire vonatkozó tudósítások, hírek, megjegyzések sok érdekes adatot tartalmaznak a Petőfi-kutatás számára. Ezekből idézzük a legérdekesebbeket: „Spanyol Petőfi készül néhány hét óta. Ez az első fordítás, melyet spanyol nyelven látott a világ. RAMON LEON MAINER tisztelt író társunk és barátunk közbenjárásának kö-

szönhetjük”. [12] Egy izlandi versantológia kapcsán a következőket olvashatjuk: „Bírjuk a költő ígéretét arra nézve, hogy nemsokára izlandi Petőfije is lesz a világnak”. [13] Egy Petőfivel foglalkozó izlandi tanár nyilatkozata: „P. [Petőfi] Őrültje csakugyan, amint Ön jól sejtí, régebben már feltűnt nekem is. Valóban nevezetes s egyszersmind fantáziával teli és mély értelmű (tiefsinnes) költemény ... Magasztos (sublim) őrülség van benne, és merész feladat (wagestück) ilyen tárgyat lírában feldolgozni, nekem fölötte sikerültnek tetszik” [14]. A vers francia átültetéséről: „Amiel egyetemi tanár (kinek CASSONE tavaly az Őrült olasz fordítását ajánlotta) újból megszólalt. Lesz alkalmunk francia fordításaiból a legközelebbi számokban egy egész collectívt közölni. Ez a fordító annyival nagyobb köszönetet érdemel, mivel nem bírja a magyar nyelvet s csak nagy fáradsággal tudott P[etőfi] szellemében hatni; másrészt pedig úgyszólván legelső francia fordító, ki nemcsak prózában fordítja Petőfit”. [15] A Reszket a bokor, mert ... többnyelvű lefordítását MELTZL így sürgeti: „Petőfi-polyglottát készít az Ö. I. L. szerkesztője már 1874 óta, s ez alkalommal ismételve felhívja a hivatott fordítókat szíves közreműködésre, köszönettel fogadván bármely csekélynek tetsző tájbeszédre vagy idiómára való fordításokat. A dálnak minden universalis remek szabása mellett megvan a lokális koloritja” [16] A segesvári Petőfi-elmű felállítását így siettetí: „Petőfi valószínű sírhelyének, vagyis jobban a segesvári-fehéregyházi csatatérnek továbbra jeltelenül maradnia nem szabad, legalább az 1899-iki július 31-én túl nem”. [17]

Hogy mennyire hivatásának tekintette Meltzl Petőfi életművének tanulmányozását, verseinek külföldi népszerűsítését, arról mindenekelőtt a teljes egészében Petőfi életének és költészetének szentelt külön rovat, a Petőfiana tanúskodik. *A lap vezetőinek sikerült e rovatot a Petőfi-kultusznak, különösen a költő külföldi népszerűsítésének eleven fórumává tenni.* Azt is tudjuk, hogy MELTZLNEK távolabbi célkitűzései is voltak: a Petőfianát önálló időszaki kiadvánnyá akarta fejleszteni, amely kis formátumban ugyan, de negyedévenként jelent volna meg. Azonban az egyre sokasodó anyagi nehézségek miatt elképzeléseit nem tudta valóra váltani. [18]

„MELTZL HUGÓ túlzásai, tévedései ma már nyilvánvalóak, nem egy állítását joggal vitatták már akkor. Gyakran elfogult, nem mindig jut túl az érzelmi hozzáálláson, egy-egy hangzatos kinyilatkoztatáson, filozófia-igényét pedig át- meg át- járja egy elvont erkölcsi-lélektáni szemlélet”. [19]

Mindezek ellenére le kell szögeznünk: egyetemesebb szempontokat próbált megvalósítani, felvetni a Petőfi-kutatás számára, *Petőfi költészetének új, világirodalmi összefüggéseire irányította a közvélemény figyelmét. Petőfit mint kontinensünk klaszszikusát igyekezett bemutatni.* A századvég provinciális ízű, szűk látókörű felfogásával vitatkozva, szélesebb összefüggéseket keresett a Petőfi-életmű megítéléséhez. Munkásságának ez volt a legfőbb érdeme.

Meltzl tanítványai közül elsősorban BARABÁS ÁBEL [20] folytatta mesterének összehasonlító vizsgálódásait, de az ő érdeklődését is mindenekelőtt Petőfi filozófikuma vonzotta. Tanulmányainak, cikkeinek jórésze azonban az előbbihez kapcsolódik. A magyar irodalom nagyjait — Petőfit, Aranyt, Madácht — hasonlítja össze Byronnal, Schillerrel, Goethével, Nietzschével. És akárcsak példaképe, többet közölük német lapokban közöl. Az egyikben arról tudósít (Nietzsche húgának elbeszélése alapján), hogy miként ismerte meg és szerette meg a filozófus Petőfit, hogyan és milyen Petőfi-verseket zenésített meg a fiatal Nietzsche. A Budapesti Hírlap 1906. augusztus 5-i számában ezzel kapcsolatban a következőket írja: „Mikor először kerestem föl Weimarban Förster-Nietzsche asszonyt (a filozófus húgát), nem is sejtettem, hogy a magyar irodalomra nézve ilyen érdekes adatnak jutok birtokába. Ki gondolta volna, hogy Petőfi egyike volt Nietzsche első tanítómestereinek. A filozófus kézira-

tainak nézegetése közben láttam meg a költő nevét egy írott hangjegyen. A címe ez volt: *Nachspiel. Gedicht von Petőfi. Componiert von Friedrich Nietzsche*. Petőfi és Nietzsche! Mily' különös találkozás! Elolvastam a szöveget, mert tudtam, hogy Petőfinak ilyen című költeménye nincsen. A kezdősorból mindjárt ráismertem a Felhők harmadik darabjára. Mikor Förster-Nietzsche asszony látta, hogy ismerem és érdekel a dolog, kikeresett egy füzetet, amelyben csaknem mind Petőfi-versek voltak megzenésítve." [21]

A másik erdélyi Petőfi-kutató, FERENCZI ZOLTÁN érdeme mindenekelőtt az *elmélyült filológiai feltáró tevékenység, a Petőfi-életrajz megalapozása*. Az 1965-ben megjelent akadémiai értékelésében olvashatjuk: „Az értékelő munkával párhuzamosan folyik Petőfi életének és művének feltérképezése. Kimagaslik e téren a MELTZL körben induló FERENCZI ZOLTÁN munkássága.” [22]

Egy alig ismert, fiatalon írt verstörténeti tanulmányában a népies formák és a műköltészet kapcsolatát vizsgálva remek érzékkel figyelt fel a Petőfi-strófa verstörténeti jelentőségére: „Nincs költészetünk történetének egy alakja sem, ki múltjának eredményeit felhasználva, oly' rohamosan tört volna útát a jövő költészetére, sőt az önmaga által nyitott forrását a költésnek úgy felhasználta, kimerítette volna, mint Petőfi Sándor”. Érdekes összefüggéseket lát Petőfi verselése (formai elemei) és mondanivalója között. „Nem a lágy hangzókat szerette a nyelvben, hanem a keményeket, melyek kifejezzék azon gondolatait, melyeket az idők vihara rázott fel lelkében”. Majd így folytatja: „A Petőfi verseit a gondolatok jelentése és nem alapja szerint kell olvasni, s a gondolatok hullámozása a legszebb zenét adja önála”. [23]

A fentiek alapján bizvást elmondhatjuk, hogy nem túlzás *Kolozsvári Petőfi-iskoláról beszélni*. Még kevésbé tagadható e negyedszázados Petőfi-kultusz úttörő szerepe a magyar irodalomban. Ha nem is valósultak meg maradéktalanul az itt bemutatott törekvések, elképzelések — jelentős mértékben hozzájárultak a *Petőfi-filológia megalapozásához*. A századvég gyakran provinciális ízű felfogásával szemben *Petőfit mint világjelenséget próbálták bemutatni, értékelni és ugyanakkor népszerűsíteni idegen nyelveken*. A költői én hangsúlyozásával tagadták a már akkor jelentkező „szerepjátszó” Petőfi-felfogásokat, visszautasítva a divatos, különködő Petőfi-képet. PÁNDI PÁL 1961-ben megjelent Petőfi-monográfiájában ilyen értelemben beszél elismerően a századvégi erdélyi Petőfi-kutatásokról. [24]

A XIX. századi erdélyi Petőfi-kultuszról, a megszorodó Petőfi-fordításokról, kiadványokról szólva beszélnünk kell a korabeli román Petőfi-tolmácsolásokról, értékelésekről is, hiszen ezek a kolozsvári Petőfi-kultusszal nemcsak párhuzamosak, hanem — nagyon sok esetben — közvetlenül kapcsolatban is állanak.

Az 1865-ben megjelent első román Petőfi-fordítások talaját a 48-as forradalmakat előkészítő magyar és román reformnemzedék kapcsolatai készítették elő, s ugyanakkor 48—49 végzetes összecsapása késleltette. [25] Petőfi neve minden bizonnyal nem 1865-ben, G. MARCHISIU [26] jószándékú, de kezdetleges fordításai útján vált ismertté a román olvasók előtt. Verseit a román 48-as forradalom magyarul is tudó, s a magyar forradalmi eseményeket nemegyszer lázas figyelemmel kísérő vezetői kétségtelenül ismerték.

Az első Petőfi tolmácsolásokig [27] eltelt másfél évtized, a bécsi kamarilla birodalmában magyar és román számára egyaránt az önkény, az elnyomatás kora. Az 1850-es évek végétől kezdve magyar és román írók, közéleti személyiségek egyre többen értik meg a szellemi közeledés és a kölcsönös megismerés, megbecsülés parancsoló szükségességét, s próbálják gyógyítani az elveszett szabadságharc okozta tragikus sebeket. Jókai román tárgyú regényei, elbeszélései, ZILAHY KÁROLY népdalfordításai és román népismertető cikkei, ACS KÁROLY népballada átültetései részei

ennek a törekvésnek, s ezekre mintegy válaszul jelennek meg Kőlcsey és Eötvös mellett Petőfi első románra fordított versei is. A már említett G. MARCHISIU csak szerény munkása a közeledést szolgáló irodalomnak. BADESCURÓL már jelentősebb adatokat hozott felszínre a Petőfi kutatás. [28] Ő volt Kőlcsey Himnuszának első román fordítója, ő ültette át magyarra Alecsandri [29] több költeményét, Bágyai János néven, *s ő volt az, aki 1869-ben elsőnek vitte el a Kárpátokon túlra Petőfi nevét*, mégpedig a bukaresti *Oriental irodalmi körbe*, amelynek akkor a 19 éves MIHAI EMINESCU is tagja volt. Az örült BADESCU-féle változata és a fordítónak a költeményről tartott magyarázó előadása lehetett tehát EMINESCU első Petőfi-élménye. [30]

Az első bukaresti Petőfi-fordítások ALEXANDRU MACEDONSKI lapjában, a *Literatorulban* jelentek meg. 1880-ban BONIFACIU FLORESCU prózában fordította Az én szerelmem c. költeményt, majd két év múlva, ugyancsak prózában egy másik folyóiratban a *Portfoliul* románban még 6 fordítást közöl. A *Revista literară* 1866-os évfolyama Petőfiről cím alatt 10 költeményt publikált TH. M. STONESCU fordításában részben versben, részben prózában. Ugyanebben az időben már Iasiban (1882), majd Craiovában (1888) tolmácsolták a magyar költőt. A *Convorbiri Literare*ban jelent meg M. POMPILIU Locul năsterii című verse, melyet a Szülőföldemen mintájára írt, a *Revista Olteana* pedig G. D. PENCIOIU fordításában, XERES aláírással jelentette meg a Falu végén kurta kocsmá-t. [31]

1865—1890 között összesen 38 Petőfi-fordítás lát románul napvilágot. *E mennyiségi növekedés mellett azonban nem annyira a Petőfi-kép árnyalódása, gazdagodása, mint inkább az erdélyi román lapok után a romániai sajtóban való jelentkezése a pozitívum.*

Vannak azonban olyan jelek is, amelyek már a századfordulóval jelölhető új szakasz minőségi változása felé mutatnak.

1882-ben a temesvári Román Olvasó Egyletben PETRE OPRISIU műfordító előadást tartott Petőfiről. Előadásában már több van mint pusztá érdeklődés, *benne van az eszmei kapcsolódás első igénye is*: „És ha mi érdeklődünk a különböző népek igazi nagy emberei iránt, — mondja — ha gyönyörködünk egy Schiller, Goethe, Shakespeare, Molière, Béranger és mások költeményeiben és egyéb csodás munkáiban, akkor mennyivel inkább érdekelni fog azon nemzet egyik géniuszának élete és működésének eredménye, amellyel minden nap és minden helyen érintkezünk, amellyel az ezeréves sors úgy rendezte; hogy együtt éljünk és együtt haljunk meg... Hiszem is, hogy ha ... ez alkalommal a magyar nemzet legnagyobb lírai költőjéről fogok beszélni, az önök tetszésével találkozom, annál is inkább, mivel noha Petőfi Sándor testestül-lelkestül magyar volt, mégis az ő emelkedett érzésvilága és tüzes hazaszeretete például szolgálhat minden embernek és minden nemzetnek”. [32]

1890 körül lezárul a román Petőfi-fordítások, méltatások első szakasza. A többé vagy kevésbé sikerült, de viszonylag nagyszámú kísérlet *ismertté tette a költő nevét a román olvasók körében*, és kellő alapot teremtett a következő század árnyaltabb, művészibb Petőfi-képének kialakításához.

JEGYZETEK

[1] KOZMA DEZSŐ: Petőfi öröksége. Bukarest. Kritérium Kiadó. 1976. 56. l.

[2] Tudományos folyóirat. 1874-ben indította az Erdélyi Múzeum Egylet. Tartalma enciklopédikus jellegű volt, mindenekelett azonban irodalomtörténeti, történeti és nyelvészeti tanulmányokat közölt. 1944-ben megszűnt.

- [3] Legfontosabbak a következők: Magyar Polgár, Ellenzék, Kolozsvári Közlöny, Kelet, Erdélyi Híradó, Kolozsvár, KORBULY JÓZSEF Élet és Irodalom c. hetiközlönye, BRÓDY SÁNDOR pár hónapot élő erdélyi lapjai. (Erdélyi Képes Újság, Magyarság), s a Petőfi-kutatás műhelyének számitó Petőfi Múzeum.
- [4] A magyar irodalom története. Budapest. Akadémiai Kiadó. 1965. III. k. 795. l.
- [5] MELTZL HUGÓ (1846—1908). Szászrégenben született. Egyetemi tanulmányait több helyen végzi: Lipcsében, Heidelbergben, Budapesten és Berlinben. Különösen érdeklő a filozófia és főleg Schopenhauer. Lipcsében ismerkedik meg a fiatal, zenét kedvelő Nietzschevel, neki olvassa fel német Petőfi fordításait (Nietzsche meg is zenésít több Petőfi-verset). Heidelbergben Eötvös József fiával, Eötvös Lóránddal kerül közelebbi kapcsolatba, tőle kap egy Petőfi-kötetet az író Eötvös aláírásával. Tanítványainak visszaemlékezése szerint egyetemi előadásain irodalmi gondolkodásra tanított, s különösen gondot fordított a művek filozófiai megközelítésére. Meltzl Hugó életének és irodalmi működésének első, maig egyetlen összefoglalása harmincnégy évvel ezelőtt jelent meg, amelyben a szerző (Kerekes Sándor) szétszórta az adatok összegyűjtésére vállalkozott, elmélyültebb értékelés igénye nélkül. Újabbban egy, a Románia Szocialista Köztársaság Akadémiájának kiadásában megjelent tanulmánykötetben írt róla Engel Károly. Az ismert román irodalomkutató, Alexandru Dima pedig egyik könyvében a hazai összehasonlító irodalomtudomány úttörőjeként említi Meltzl Hugót és folyóiratát, mint olyant, amelyek a történelmi-társadalmi összefüggések dialektikus módszerét is érvényesítette. Ezek a közlemények, értékelések elsősorban az összehasonlító irodalomtudomány munkásként mutatják be Meltzl Hugót, mint az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok lelkes szerkesztőjét. A Petőfi-kutatóról eddig alig esett szó. A legújabb irodalomtörténeti szintézis, a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában 1965-ben megjelent irodalomtörténeti kézikönyv III. kötete így jelöli ki helyét: „A liberalizmus polgárosult változatát képviseli a kolozsvári MELTZL HUGÓ, aki inspiráló egyéniségével, egy egész Petőfi-iskola kialakításával játszik szerepet Petőfi utóéletében”. (795.)
- [6] Petőfiana. Évkönyv. Kizárólag a költő és művei szolgálatában. Szerkeszti FARNOS DEZSŐ. I. 1888/9. Egy színes melléklettel. Petőfi, illetve Júlia kiadatlan kézírata. Kolozsvár, az Acta Comparationis költségén. 1889.
- [7] Irodalomtudományi Folyóirat. 1874-ben alapították. Az összehasonlító irodalomtudomány első hazai orgánuma. 1874-től Acta Comparationis Litterarum Universarum címmel új folyamot kezdett, amelyet 1884-ben ismét megújított. Külön rovatot szentelt Petőfiana címmel a legfrissebb fordításoknak, 1888. végén szűnt meg.
- [8] Vö. KOZMA DEZSŐ i. m. 9—10. l.
- [9] Uo. 11. l.
- [10] A kritikai irodalom fogalmáról. Bécs. 1875. 10. sz.
- [11] DAUMER (1800—1875) német vallásfilozófus és költő. Petőfin kívül a perzsa Háfiz formailag tökéletes fordításával (Hafis, 1846, 1852), Goethe és Rückert keleti kultúrtörökvéseit vitte tovább. Irod. TÚRÓCZI-TROSTLER J.: G. F. Daumer, hegelianus, Háfiz- és Petőfi-fordító. (Magyar irodalom — világirodalom, 1961.)
- [12] Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok 1877. II. k. 231. l.
- [13] Uo. II. k. 288. l.
- [14] Uo. 1880. VII. k. 111. l.
- [15] Uo. 1880. VIII. k. 30—31. l.
- [16] Uo. 1882. XI. k. 147—148. l.
- [17] Uo. 1885. XVII. k. 26—27. l.
- [18] MELTZL az összegyűjtött anyagot Farnos Dezső nagyenyedi főgimnáziumi tanárnak adta át, aki ebből jelentette meg (1889-ben) a már említett Petőfiana évkönyvet.
- [19] KOZMA DEZSŐ: i. m. 29. l.
- [20] BARABÁS ÁBEL (1877—1915). Kiadta Meltzl Hugó Petőfi-tanulmányait (Petőfi-Könyvtár, 1909.) Tanulmányt írt Descartes-ról, a magyar és külföldi írók életrajzát bemutató sorozatban jelenik meg Goethe életrajza, fordít Csehovtól, Turgenyevtől. Több cikke, tanulmánya az egykori lapok hasábjain lehet fel.
- [21] Ugyancsak a Nietzsche által megzenésített Petőfi-dalokról a kolozsvári Ellenzék is beszámol. (Nietzsche és Petőfi: 1923. március 11.)
- [22] A magyar irodalom története. Budapest. Akadémiai Kiadó 1965. III. k. 795. l.
- [23] A népies alakok története műköltészetünkben, Budapest, 1879. 125. l.
- [24] PÁNDI PÁL: Petőfi. Budapest. Szépirodalmi Kiadó. 1961. 13. l.
- [25] Vö. KEMÉNY GÁBOR: A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből. Budapest. Tankönyvkiadó Vállalat. 1962. 133—134., 251—252. l.
- [26] A budapesti Aurora romana (Román hajnal) c. folyóirat munkatársa. Itt jelentek meg (1885-ben) Az ember és az Ifjúság című versfordításai. Kezdetleges fordítások, kizárólag irodalomtörténeti jelentőségük van.

- [27] Az első román Petőfi-fordításokról D. SASU számolt be a szaksajtóban: (Petőfi románul, 1865-ben. Utunk 1957. 8. sz. 2. 1. ford. Veégh Sándor.)
- [28] SCIPIONE IONITA BADESCU (1847—1904). Szilágysági származású román költő és újságíró: felsőfokú tanulmányait a budapesti, bukaresti és bécsi egyetemeken folytatta. Eminescu és Caragiale bizalmas barátja, s a román és magyar irodalom kölcsönös megismerésének rajongó úttörője. Kalandos és viszontagságos életét Eminescu Tönkrement lángész c. romantikus regényében dolgozta fel. A román Familia és a magyar Vasárnapi Újság c. lapokban népszerűsítette a két nép irodalmi alkotásait.
- [29] VASILE ALECSANDRI (1821—90): román író, költő, drámaíró a XIX. század román irodalmának egyik legkiemelkedőbb alakja. 1859-ben, mint az Egyesült Fejedelemségek külügyminisztere Turinban egyezményt írt alá Klapka tábornokkal, közös román—magyar katonai akció megszervezésére Ausztria ellen.
- [30] Vö. DÁVID GYULA: Petőfi és a román irodalom, Igaz Szó, XVII. évfolyam 7. szám 132. l.
- [31] Vö. D. SASU: Petőfi a román irodalomban. Korunk 1960. 9. sz. 1049—1057. l.
- [32] DÁVID GYULA: I. m. 134. l.

КУЛЬТ ПЕТЁФИ В ТРАНСИЛЬВАНИИ И РУМЫНИИ В XIX ВЕКЕ

В. Ванча

Инициатором исследования Петёфи в конце прошлого века был профессор университета Мелтз Юго, создатель школы Петёфи в Коложваре. В своём журнале, в Сопоставительном Журнале по Истории Литературы, который он редактировал вместе с Ш. Брашшай, начинает серию статей о значении поэзии Петёфи во всемирной литературе. Главная его цель: как можно больше переводить Петёфи на разные языки и как можно больше способствовать исследованию публикацией данных о Петёфи. Из его учеников А. Барабаш продолжал сопоставительные исследования своего мастера, а к имени З. Ференци относится первое составление биографии Петёфи.

Параллельно с культом Петёфи на венгерском языке, с 1865 года выходят в свет переводы и критические работы и на румынском языке, сначала в Трансильвании, потом в Бухаресте, Яссах и Крайове.

К концу столетия имя Петёфи знакомо на всей территории Румынии и это создаёт соответствующую основу для создания картины о Петёфи в XX. веке, уже более оттенённой, более художественной.

PETŐFI-KULT IN SIEBENBÜRGEN UND RUMÄNIEN IM 19. JAHRHUNDER

Vilmos Vánca

Der erste, der Ende des vergangenen Jhrhunderts die Petőfi-Forschung in die Wege leitete und die Petőfi-Schule in Klausenburg ins Leben rief, war Professor Hugo Meltzl. In seiner Zeitschrift, den zusammen mit Brassai redigierten „Vergleichenden Literaturgeschichtlichen Blättern“ startet er eine Artikelserie über die Bedeutung der Dichtung Petőfi's auf Weltliteratur-Ebene. Sein Hauptziel war, Petőfi in möglichst vielen Sprachen ertönen zu lassen, mit der Veröffentlichung möglichst zahlreicher Daten in Bezug auf Petőfi die Forschung zu fördern. Von seinen Schülern setzte Ábel Barabás die vergleichenden Untersuchungen fort, während die Begründung der Petőfi-Biographie sich an den Namen von Zoltán Ferenczi knüpft.

Parallel mit dem ungarischsprachigen Petőfi-Kult erschienen von 1865 an auch rumänische Übersetzungen und Kritiken — zunächst in Siebenbürgen, und später auch in Bukarest, Iasi und Craiova.

Gegen Ende des Jahrhunderts wird der Name Petőfi's im ganzen rumänischen Sprachbereich bekannt und dies schafft eine entsprechende Basis für die Gestaltung des Bildes des nuancierteren, künstlerischeren Petőfi im 20. Jahrhundert.